

Навчальна програма та спецкурс для підвищення кваліфікації педагогічних працівників з проблеми «Базові навички медіатора в навчальному закладі. Забезпечення участі жінок і дітей у вирішенні конфліктів та миробудуванні»

За загальною науковою редакцією:

Левченко Катерини Борисівни
Панка Віталія Григоровича

Укладачі:

Андрєєнкова Вероніка Леонідівна
Дацко Оксана Віталіївна
Лунченко Надія Вікторівна
Мараховська Тетяна Андріївна

Інформація про авторів

Левченко Катерина Борисівна	доктор юридичних наук, професор, кандидат філософських наук, президент ГО «Ла Страда – Україна»
Панок Віталій Григорович	доктор психологічних наук, професор, директор Українського науково-методичного центру практичної психології і соціальної роботи НАПН України
Андрєєнкова Вероніка Леонідівна	директор департаменту профілактики, освіти та медіації ГО «Ла Страда – Україна»
Дацко Оксана Віталіївна	соціальний педагог Жмеринського навчально-виховного комплексу «Загальноосвітня школа I–III ступенів – гімназія», медіатор
Лунченко Надія Вікторівна	науковий співробітник Українського науково-методичного центру практичної психології і соціальної роботи НАПН України
Мараховська Тетяна Андріївна	практичний психолог Житомирського міського ліцею при Житомирському державному технологічному університеті, медіатор

Пояснювальна записка

Україна переживає глибоку конфліктну ситуацію, зумовлену насамперед зовнішніми факторами, але не позбавлену і внутрішніх суперечностей. Сьогоднішній стан описується термінами «воєнна агресія», «анексія частини території», «воєнні дії», «окупація частини території країни», «терористична діяльність військових формувань». Конфліктна ситуація в країні поглиблюється соціально-економічною кризою, необхідністю термінового реформування багатьох сфер соціального та економічного життя, ідеологічними коливаннями еліти і частини населення, інформаційною війною тощо.

Конфлікти на макрорівні (суспільства) підживлюють конфлікти на мікрорівні (сім'я, групи людей, колективи). Збільшення кількості конфліктів та конфліктних ситуацій на різних рівнях призводить до того, що все частіше для їх вирішення застосовуються насильницькі методи поведінки та впливу. Тож одним з наслідків конфлікту є зростання рівня насильства в суспільстві.

Уміння розв'язувати конфлікти ненасильницьким шляхом є дуже важливим для суспільства, для миробудування. А для цього необхідно опанувати навички розв'язання конфліктів.

Миробудування – це складний і тривалий процес. Він починається не з закінченням війни, а набагато раніше і продовжується після підписання мирної угоди. Прагнучи миру, необхідно робити все можливе для його встановлення, в тому числі через активізацію потенціалу жінок – вчителів, соціальних працівників, педагогів. Важливим є формування у педагогічних працівників спеціальної професійної підготовки для побудови конструктивних безконфліктних відносин. Миробудування потрібно вивчати. Основою миробудування, розв'язання конфлікту є діалог, а ефективним інструментом – медіація.

Актуальною стає особа медіатора – спеціально підготовленого посередника у вирішенні конфліктів, який однаково підтримує обидві сторони та допомагає їм знайти взаємоприйнятне рішення.

Медіаційна компетентність необхідна у професійній діяльності вчителів, вихователів, практичних психологів, соціальних педагогів тощо.

За результатами всеукраїнського опитування «Молодь і протиправна поведінка», проведеного Українським НМЦ практичної психології і соціальної роботи у вересні–грудні 2015 року, 39% учнів та студентів підтвердили зростання кількості правопорушень і злочинів серед неповнолітніх через ненависть за територіальною належністю, 38% – не визначилися з цього питання. Проблема конфліктів в учнівських колективах набула загострення у зв'язку з загальним емоційним напруженням у суспільстві та недостатньою кількістю підготовлених медіаторів (посередників) серед учнів. Відповіді на запитання: «Як часто у Вашому класі виникають конфлікти між різними учасниками навчально-виховного процесу?» – розподілились так: щодо конфліктів «учень–учень» 10% відповіли «Так, часто», 39% – «Інколи», 30% – «Рідко»; у взаємостосунках «учень–педагог»: 6% відповіли «Так, часто», 27% – «Інколи», 28% – «Рідко». Загострення соціально-політичної ситуації у зв'язку з воєнними подіями на Сході України сформувало нові виклики перед педагогічними працівниками. Одним з таких завдань є профілактика конфліктів, що виникають на ґрунті ненависті, ворожнечі, упередження, дискримінації за територіальною ознакою. Наведені дані вказують на необхідність розробки і впровадження програм відновного правосуддя та медіаційних практик. Відсутність медіаторів з вирішення конфліктів відображає розподіл відповідей респондентів на запитання про роль посередника в умовах навчального закладу: учні вказали, що в умовах конфлікту звернуться по допомогу насамперед до класного керівника (36%), психолога (18%), інших учнів (17%),

заступника директора з виховної роботи (11%), директора (10%), соціального педагога (6%), батьків (1,8%), інших осіб (0,2%).

Позитивні результати посередництва в конфліктах можуть забезпечити фахівці зі спеціальною професійною підготовкою. Оскільки вищі навчальні заклади не встигають реагувати на потреби часу, таких спеціалістів сьогодні бракує. У зв'язку з цим автори розробили навчальну програму та спецкурс для підвищення кваліфікації педагогічних працівників з проблеми **«Базові навички медіатора в навчальному закладі. Забезпечення участі жінок і дітей у вирішенні конфліктів та миробудуванні»**.

Під час підготовки програми використано напрацювання вітчизняних авторів, які присвятили свою наукову діяльність медіації та вирішенню конфліктів мирним шляхом: Н. Гайдук, А. Гірника, Н. Гришиної, В. Замніуса, В. Землянської, Р.Ковалю та інших. За основу взято методології видатних зарубіжних конфліктологів Йогана Гальтунга, Христофа Бесемера.

Навчальна програма освітньої діяльності та спецкурс розроблено з **метою** забезпечення розвитку професійної компетентності педагогічних працівників та підготовки їх як медіаторів для системи освіти шляхом імплементації кращих європейських та світових стандартів медіації; формування навичок надання послуг медіації на професійних засадах, поширення практики мирного вирішення спорів ненасильницькими методами для миробудування, профілактики та розв'язання конфліктів у навчальному середовищі, в групах та громадах, які постраждали від конфлікту.

Завдання:

- надати базові знання з конфліктології, миробудування та медіації;
- ознайомити слухачів з цінностями та принципами медіації як інструменту вирішення конфліктів, що базується на врахуванні інтересів сторін;
- відпрацювати навички ведення процедури медіації;
- ознайомити з найкращими практиками впровадження шкільної медіації в навчальних закладах України;
- сформувати розуміння поняття та видів ґендерно зумовленого насильства;
- сформувати розуміння важливості участі жінок і дітей у розв'язанні конфліктів та миробудуванні.

Організація підвищення кваліфікації педагогічних працівників з проблеми «Базові навички медіатора в навчальному закладі. Забезпечення участі жінок і дітей у вирішенні конфліктів та миробудуванні» передбачає дотримання принципів доступності, варіативності, новизни, зворотного зв'язку, науковості, врахування інтересів слухачів.

Основними підходами до організації підвищення кваліфікації педагогів є функціональний, особистісний та диференційований.

Функціональний підхід включає такі основні компоненти: мотиваційний – врахування і формування системи мотивів, що відповідають меті й завданням діяльності педагогічного працівника в сучасній соціально-політичній ситуації, соціальним запитам; когнітивний – актуалізація і розширення сукупності знань, необхідних для розв'язання завдань; операційний – забезпечення подальшого розвитку професійних умінь та навичок практичного розв'язання вказаних завдань.

Особистісний підхід полягає у визнанні особистісних якостей педагога, а також забезпеченні можливостей розвитку тих його рис, які визначають ставлення до предмету діяльності, до інших учасників навчально-виховного процесу, самого себе, суспільства.

Диференційований підхід до підвищення кваліфікації педагогів полягає у врахуванні інтересів та потреб слухачів залежно від посади, яку обіймає педагогічний працівник.

Нормативно-правова база

Національний план дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2020 року;

Національна стратегія у сфері прав людини;

резолюція Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека»;

наказ Міністерства соціальної політики України, Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства освіти і науки України, Міністерства охорони здоров'я України від 19.08.2014 р. № 564/836/945/577 «Про затвердження Порядку розгляду звернень та повідомлень з приводу жорстокого поводження з дітьми або загрози його вчинення» (зареєстрований у Міністерстві юстиції України 10.09.2014 р. за № 1105/25882);

лист Міністерства освіти і науки України від 28.10.2014 р. № 1/9-557 «Методичні рекомендації щодо взаємодії педагогічних працівників у навчальних закладах та взаємодії з іншими органами і службами щодо захисту прав дітей»;

лист Міністерства освіти і науки України від 17.11.2014 р. № 1/9-596 «Про сприяння впровадженню заходів щодо соціально-педагогічної та психологічної роботи з дітьми, які мають високий рівень стресу»;

лист Міністерства освіти і науки України від 23.07.2015 р. № 1/9-347 «Про забезпечення фахівцями та пріоритетні напрями діяльності психологічної служби системи освіти у 2015/2016 навчальному році»;

лист Міністерства освіти і науки України від 16.08.2015 р. № 3/3-9-584-15 «Про участь педагогічних працівників навчальних закладів у конкурсі медіаторів щодо розв'язання конфліктів серед школярів».

Структура програми

Навчальна програма з проблеми **«Базові навички медіатора в навчальному закладі. Забезпечення участі жінок і дітей у вирішенні конфліктів та миробудуванні»** розрахована на 108 годин за очною формою навчання. Структура навчальної програми є модульною і відповідає структурі типових навчальних планів підвищення кваліфікації керівних та педагогічних кадрів ЦППО, розкриває їхній зміст і складається з модулів:

Назва модуля	Кількість годин		
	разом	аудиторних	самостійна робота
Соціально-гуманітарний	22	14	8
Професійний	30	20	10
Фаховий	56	38	18
Діагностико-аналітичний	12	12	—

Навчальні модулі складаються з системи змістових модулів, укладених відповідно до інваріантної та варіативної складових навчального плану. Змістові модулі складаються з програмових тем, об'єднаних за ознакою відповідності змісту, навчальній меті, завданням модуля, і мають наскрізну нумерацію в межах всієї програми.

Аудиторна робота передбачає виконання навчального навантаження в обсязі 84 години, самостійна – 36 годин. Програмою передбачено здійснення поточного і підсумкового контролю та самоконтролю засвоєння слухачами матеріалу навчальних модулів. Комплексне діагностування навчальних досягнень слухачів здійснюється під час реалізації діагностико-аналітичного модуля.

Програма спецкурсу розрахована на 24 години, з них: 18 – аудиторні, 6 – самостійна робота слухачів за очною формою навчання.

Тематику лекційних, семінарських і практичних занять розроблено відповідно до проблеми курсів та за результатами діагностико-прогностичних досліджень.

Теоретичні заняття спрямовані на вдосконалення професійних знань слухачів і можуть проводитись у формі лекції (проблемно-оглядової, лекції-бесіди, лекції-диспути, лекції з елементами рольової гри), семінарських занять, конференцій, «круглих столів», диспутів, дискусій тощо. Організація практичної частини та методика розкриття тем співзвучні сучасним потребам навчальних закладів та педагогічних працівників.

Практичні заняття можуть проводитись у формі ділових та рольових ігор, вправ на формування практичних навичок, вирішення проблемних та конфліктних ситуацій, навчальних тренінгів, роботи з діагностичним матеріалом, захисту творчих робіт, авторських (індивідуальних чи колективних) проєктів, конструювання ситуацій, розробки цільових проєктів та профілактичних програм тощо.

Самостійна робота слухача є основним засобом опанування навчального матеріалу в час, вільний від обов'язкових навчальних занять. Навчальний час, відведений для самостійної роботи, регламентується робочим навчальним планом. Зміст самостійної роботи слухача визначається навчальною програмою, методичними матеріалами, завданнями та вказівками викладача.

Слухачами навчальної програми та спецкурсу для підвищення кваліфікації з проблеми **«Базові навички медіатора в навчальному закладі. Забезпечення участі жінок і дітей у вирішенні конфліктів та миробудуванні»** можуть бути практичні психологи, соціальні педагоги, класні керівники, педагоги-організатори, заступники директора з виховної роботи та інші.

Викладачами професійного та фахового модулів вищезгаданого курсу та спецкурсу можуть бути педагогічні й науково-педагогічні працівники, які попередньо пройшли відповідне навчання та мають підтвердні документи (свідоцтва, сертифікати, дипломи тощо). Заняття з фахового модуля можуть викладати спеціалісти, які застосовують відновні практики (медіації, Кола) у своїй роботі.

Компетентності, набуті педагогічним працівником після опанування теоретичного і практичного матеріалу курсу

Після опанування теоретичного і практичного матеріалу курсу з питань базових навичок медіатора слухачі, які навчаються, повинні:

ЗНАТИ:

- державну політику щодо миробудування;
- нормативно-правові акти щодо застосування медіації в загальноосвітніх навчальних закладах;
- поняття та види ґендерно зумовленого насильства;
- визначення груп, особливо дітей, вразливих до потрапляння в ситуацію насильства;
- методологію профілактики конфліктів у навчальних закладах;
- методологічні аспекти застосування медіації та відновних практик у навчальних закладах;

- базові поняття конфліктології;
- етапи вирішення конфліктів;
- принципи, засоби, методи збору, систематизації, узагальнення і використання інформації під час медіаційних зустрічей;
- особливості відновлювальної комунікації;
- принципи медіації;
- етапи проведення медіації;
- організаційно-методичні та психолого-педагогічні аспекти формування розуміння поняття та практики миробудування;
- сутність політичних, правових, патріотичних, моральних, релігійних, естетичних поглядів сучасної молоді тощо.

ВМІТИ:

- визначати види ґендерно зумовленого насильства;
- вирішувати конфлікти мирним шляхом;
- дотримуватися принципів миробудування;
- проводити профілактичну роботу щодо виникнення конфліктів у навчальному закладі;
- проводити медіації;
- проводити Кола;
- дотримуватися етичних норм, поважати права сторін конфлікту, створювати можливості для пошуку компромісу;
- бути неупередженими та об'єктивними при проведенні медіації, дотримуватися принципів медіації;
- забезпечувати дотримання основних прав сторін при проведенні медіації;
- володіти ефективними комунікативними навичками, необхідними для ефективного проведення медіації;
- надавати будь-які консультації та пояснення сторонам для пошуку взаємоприйняттого рішення;
- зберігати конфіденційність інформації, отриманої під час медіації;
- відмовитися від здійснення медіації, якщо наявні обставини не дозволяють її проводити об'єктивно по відношенню до сторін або у випадку, коли конфлікт не може бути врегульовано за допомогою медіації;
- проводити попередню формальну оцінку ризиків, управляти будь-якими встановленими ризиками під час процесу медіації тощо.

Педагогічний працівник повинен також постійно підвищувати через систему тренінгів, семінарів, ігор, занять, курсів, стажувань, інших форм навчання теоретичні та практичні знання з відновних практик та миробудування; ставитися до людей чесно, не дискримінуючи їх за статевими, віковими, етнічними, культурними ознаками, віросповіданням, ознаками відсутності/наявності інвалідності, фактом скоєння злочину, демонструючи повагу до всіх учасників, їхніх переконань та думок.

Навчальний план
курсів підвищення кваліфікації педагогічних працівників з проблеми
«Базові навички медіатора в навчальному закладі. Забезпечення участі жінок і дітей
у вирішенні конфліктів та миробудуванні»

Очна форма організації навчання

(загальна підготовка – 120 год.)

	№	Зміст навчального модуля	Кількість годин					
			аудиторних				самостійна робота	загальний обсяг
			усього	лекції	семінарські	практичні		
	I	Соціально-гуманітарний модуль						
інваріантна	1.1.	Філософські основи сучасної освіти	2	2			8	16
	1.2.	Нормативно-правове забезпечення освіти та охорони дитинства	2	2				
	1.3.	Інформаційні та телекомунікаційні технології в освіті	4	2		2		
варіативна		Спецкурси за вибором	6			6		
		Усього	14	6		8	8	20
	II	Професійний модуль						
інваріантна	2.1.	Миробудування. Роль педагогів	4	2		2	2	6
	2.2.	Основи конфліктології	6	2		4	4	10
	2.3.	Запобігання гендерно зумовленому насильству та жорсткому поведженню з дітьми	4	2	2		4	8
варіативна		Спецкурси за вибором	6			6		6
		Усього	22	6	2	12	10	30
	III	Фаховий модуль						
інваріантна	3.1.	Відновні практики	4	2		2	4	8
	3.2.	Компетенції медіатора	6		2	4	4	10
	3.3.	Технологія використання відновних практик у навчальному закладі	18		2	16	6	24
	3.4.	Медіація в навчальному закладі	4	2	2		4	8
варіативна		Спецкурси за вибором	6			6		6
		Усього	38	4	6	28	18	56

		IV	Діагностико-аналітичний модуль					
інваріантна	4.1.	Установче заняття	2	2				12
	4.2.	Вхідне діагностування	2			2		
	4.3.	Науково-практична конференція	2			2		
	4.4.	Захист авторських і колективних проектів	2			2		
	4.5.	Кваліфікаційний екзамен	2			2		
	4.6.	Вихідне діагностування	2			2		
		Усього	12	2	0	10		12
		РАЗОМ	84	18	8	58	36	120

**Навчально-тематичний план
курсів підвищення кваліфікації педагогічних працівників з проблеми «Базові навички
медіатора в навчальному закладі. Забезпечення участі жінок і дітей у вирішенні конфліктів
та миробудуванні»**

Очна форма організації навчання

(120 годин: 84 – аудиторні, 36 – самостійна робота слухачів)

	№	Назва дисципліни	Кількість годин					самостійна робота	загальний обсяг
			аудиторних						
			усього	лекції	семінарські	практичні			
		I	Соціально-гуманітарний модуль						
інваріантна	1.1.	Філософські основи сучасної освіти	2	2			8	16	
	1.2.	Нормативно-правове забезпечення освіти та охорони дитинства. Права дитини	2	2					
	1.3.	Інформаційні та телекомунікаційні технології в освіті	4	2		2			
варіативна		Спецкурси за вибором 1. Медійна та інформаційна грамотність педагогів. 2. Профілактика конфліктів у соціальних мережах. 3. Захист прав дитини.	6			6			
		Усього	14	6		8	8	22	

	№	Назва дисципліни	Кількість годин					
			аудиторних				самостійна робота	загальний обсяг
			усього	лекції	семінарські	практичні		
	II	Професійний модуль						
інваріантна	2.1.	Миробудування. Роль педагогів	4	2		2	2	6
	2.1.1.	Поняття миробудування. Роль жінок у миробудуванні	2	2				
	2.1.2.	Роль педагогів у миробудуванні	2			2		
	2.2.	Основи конфліктології	6	2		4	4	10
	2.2.1.	Поняття та структура конфлікту. Причини конфлікту. Особливості поведінки учасників під час конфлікту	2	2				
	2.2.2.	Вирішення конфлікту. Підходи до вирішення конфлікту. Етапи вирішення конфлікту	2			2		
	2.2.3.	Конфлікти в навчальних закладах. Карта конфліктів у навчальному середовищі Шляхи вирішення конфліктів у навчальному середовищі	2			2		
	2.3.	Запобігання гендерно зумовленому насильству та жорсткому поводженню з дітьми	4	2	2		4	8
	2.3.1.	Поняття гендерно зумовленого насильства. Міжнародне та українське законодавство. Види насильства. Причини насильства	2	2				
	2.3.2.	Насильство в сім'ї. Жорстоке поводження з дитиною. Відповідальність за скоєння насильства в сім'ї. Наслідки гендерного насильства	2		2			
варіативна		Спецкурси за вибором 1. Миробудування та гендерні аспекти безпеки. Роль педагогічних працівників 2. Конфліктологічна компетентність педагога. 3. Запобігання насильству над дітьми.	6			6		6
		Усього	20	6	2	12	10	30

	№	Назва дисципліни	Кількість годин					
			аудиторних				самостійна робота	загальний обсяг
			усього	лекції	семінарські	практичні		
	III	Фаховий модуль						
інваріантна	3.1.	Відновні практики	4	2		2	4	8
	3.1.1.	Відновні практики: соціально-педагогічний потенціал	2	2				
	3.1.2.	Медіація як соціально значущий інститут. Медіація як альтернатива судовій процедурі. Принципи медіації	2			2		
	3.2.	Компетенції медіатора	6		2	4	4	10
	3.2.1.	Етичні засади діяльності медіатора. Формування стресостійкості медіатора	2		2			
	3.2.2.	Комунікативні навички медіатора	4			4		
	3.3.	Технологія використання відновних практик у навчальному закладі	18		2	16	6	24
	3.3.1.	Етапи медіації. Основні фази роботи медіатора на індивідуальній зустрічі зі стороною та на зустрічі зі сторонами. Вступне слово медіатора	4		2	2		
	3.3.2.	Практика медіації	10			10		
	3.3.3.	Техніка Кола	4			4		
	3.4.	Медіація в навчальному закладі	4	2	2		4	8
	3.4.1.	Організаційні засади медіації у навчальному закладі	2	2				
	3.4.2.	Методичне забезпечення впровадження медіації	2		2			
варіативна		Спецкурси за вибором ⁷ 1. Відновлювальна комунікація. Вироблення навичок безконфліктного спілкування. 2. Формування стресостійкості медіатора. 3. Профілактика конфліктів в навчальних закладах	6			6		6
		Усього	38	4	6	28	18	56

	№	Назва дисципліни	Кількість годин					
			аудиторних				самостійна робота	загальний обсяг
			усього	лекції	семінарські	практичні		
	IV	Діагностико-аналітичний модуль						
інваріантна	4.1.	Установче заняття	2	2				12
	4.2.	Вхідне діагностування	2			2		
	4.3.	Науково-практична конференція	2			2		
	4.4.	Захист авторських і колективних проєктів	2			2		
	4.5.	Кваліфікаційний екзамен	2			2		
	4.6.	Вихідне діагностування	2			2		
		Усього	12	2	0	10		12
		РАЗОМ	84	18	8	58	36	120

Навчально-тематичний план спецкурсу

«Базові навички медіатора в навчальному закладі»

Очна форма організації навчання

(24 години: 18 – аудиторні, 6 – самостійна робота слухачів)

№	Назва теми	Форма заняття, кількість годин			
		лекції	практичні заняття	самостійна робота	разом
1.	Основи конфліктології	2	2	2	6
2.	Відновні практики		2		2
3.	Компетенції медіатора		2	2	4
4.	Технологія використання відновних практик у навчальному закладі		8	2	10
5.	Медіація в навчальному закладі та громаді		2		2
Усього:		2	16	6	24

Анотація змістових модулів

Теми навчальних і змістових модулів, форми проведення, кількість годин, мета змістового модуля	Стислий зміст	Література/джерела
I. Соціально-гуманітарний модуль		
<i>ЗМ 1.1. Філософські основи сучасної освіти</i>		
<p>Тема: Філософські основи сучасної освіти – Л (2 год.)</p> <p>Мета: систематизувати знання щодо сучасних тенденцій розвитку суспільства, інноваційного характеру освіти, ціннісних орієнтацій сучасної парадигми освіти.</p>	<p>Сутності філософії освіти як інтегрованої галузі наукового пізнання, методологічних основ компетентнісно спрямованої освіти; ролі аксіологічного компонента професійної діяльності педагогічного працівника.</p> <p>Філософія освіти як галузь наукового пізнання, що забезпечує методологічне, світоглядне, практичне функціонування та розвиток освіти.</p> <p>Міждисциплінарні зв'язки філософії освіти: філософія освіти і педагогіка, філософія освіти і культурологія.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Андрущенко В.П. Основні тенденції розвитку вищої освіти України на рубежі століть (Спроба прогностичного аналізу) // Вища освіта України. – 2001. № 1. – с. 11–17. 2. Кремень В.Г. Україна у добу глобалізації (начерки метадисциплінарного дослідження) / В.Г. Кремень. В.М. Ткаченко. – К.: В-во Тов. «Знання» України, 2013. – 415 с. 3. Романенко М.І. Освіта як об'єкт соціально-філософського аналізу. – Дніпропетровськ, 1998. – 212 с. 4. Філософія: мислителі, ідеї, концепції: Підручник / В.Г. Кремень, В.В. Ільїн. – К.: Книга, 2005. – 528 с. 5. Філософія людиноцентризму в освітньому просторі. Філософія людини і освіти / В. Кремень. – К.: «МП Леся», 2012. – 524 с.

Теми навчальних і змістових модулів, форми проведення, кількість годин, мета змістового модуля	Стислий зміст	Література/джерела
<i>ЗМ 1.2. Законодавство у сфері освіти та охорони дитинства</i>		
<p>Тема: Нормативно-правове забезпечення освіти та охорони дитинства. Права дитини – Л (2 год.) Мета: підвищення професійної компетентності слухачів у сфері соціально-правового захисту дітей та учнівської молоді.</p>	<p>Пріоритети і завдання національної системи освіти та формування її правового поля. Міжнародні документи щодо захисту прав дітей. Захист прав дитини в законодавстві. Етапи розвитку прав дітей, ініціювання та розробки Конвенції ООН про права дитини. Зміст Конвенції ООН. Нормативно-правова база України щодо захисту прав дітей. Переконання, що мають бути спільними для команди спеціалістів, які працюють з дітьми. Причини порушення прав дитини в сімейному оточенні. Механізми захисту прав дитини в Україні.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Збірник нормативно-правових актів у сфері захисту прав дітей. – Дитячий Фонд ООН ЮНІСЕФ. – 2002. – 198 с. 2. Конвенція ООН з прав дитини : шляхи практичного застосування : метод. реком. / упоряд. Г.М. Лактіонова та ін. – К. : Наук. світ, 2000. 3. Механізми взаємодії органів державної влади та неурядових організацій у протидії жорстокому поводженню з дітьми : навч. - метод. посіб. / за ред. К.Б. Шевченко, І.М. Трубавіної. – К. : Юрисконсульт, 2005. 4. Права дитини : сучасний досвід та інновації / авт.-упоряд. Г.М. Лактіонова, З.П. Кияниця та ін. – К., 2005. 5. Соціально-педагогічні основи захисту прав дитини: навч.-метод. посіб./ С.В. Зінченко, М.В. Євсюкова, О.А. Калашник [та ін.]; за заг. ред. К.Б. Левченко та О.А. Удалової. – К: Скайдек, 2008. –224 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://la-strada.org.ua/ucsp_mod_library_view_171.html.

Теми навчальних і змістових модулів, форми проведення, кількість годин, мета змістового модуля	Стислий зміст	Література/джерела
<i>ЗМ 1.3. Інформаційно-та телекомунікаційні технології в освіті</i>		
<p>Тема: Інформаційно-комунікаційні технології в освіті – Л (2 год.), ПЗ (2 год.) Мета: надати інформацію про можливості використання інформаційних та телекомунікаційних технологій у професійній діяльності.</p>	<p>Поняття мультимедіа та можливості використання мультимедійних технологій у навчальному процесі. Інтернет. Сервіси Інтернету. Авторське право та Інтернет. Безпека роботи в Інтернеті. Обмеження доступу дітей до небажаних ресурсів. Дистанційне навчання та його перспективи у післядипломній педагогічній освіті. Спілкування в Інтернеті (електронна пошта, чат, форум, блоги, телеконференції).</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Морзе Н.В. Основи інформаційно-комунікаційних технологій. – К.: Видавнича група ВНУ. – 2006. – 240 с. 2. Морзе Н.В., Дементієвська Н.П. Навчання для майбутнього. – К.: Видавнича група ВНУ. – 2004. – 360 с. 3. Освітні технології: навч.-метод. посіб. / О.М. Пехота, А.З. Кіктенко, О.М. Любарська та ін.; за заг. ред. О.М. Пехоти. – К.: А.С.К., 2002. – 255 с. – Бібліогр. в кінці розд. 4. Левченко О.М. та ін. Основи інтернету / О.М. Левченко, І.О. Завадський, Н.С. Прокопенко: [Навч. посіб.]. – К.: Вид. група ВНУ. – 2008. – 320 с.: іл. 5. Формування медіа грамотності педагогів: Навчально-методичний посібник [за заг. редакцією Л. Д. Покроєвої, Г. А. Дегтярьової]. – Харків: Харківська академія неперервної освіти, 2014. – 252 с. 6. Матвійчук М. М. Практикум з основ медіаграмотності фахівців педагогічної та соціальної сфери / М. М. Матвійчук. – Черкаси: ФОП, Гордієнко, 2016. – 192 с. (Рекомендовано до друку рішенням вченої ради ННІ педагогічної освіти, соціальної роботи і мистецтва Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького (протокол №9 від 7 квітня 2016 р.).

Теми навчальних і змістових модулів, форми проведення, кількість годин, мета змістового модуля	Стислий зміст	Література/джерела
II. Професійний модуль		
Професійно-орієнтована підготовка		
<i>ЗМ 2.1. Миробудування. Роль педагогів</i>		
<p>Тема: Миробудування. Роль педагогів – Л (2 год.), ПЗ (2 год.) Миробудування. Роль педагогів Мета: сформувати у слухачів курсу розуміння поняття та практики миробудування, знання про участь жінок у миробудуванні, роль педагогів.</p>	<p>Поняття миробудування. Роль жінок у миробудуванні. Роль педагогів у миробудуванні. Модель «педагога-миротворця».</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Резолюція Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_669. 2. Профілактика конфліктів, трансформація правосуддя, забезпечення миру. Глобальне дослідження щодо впровадження резолюції 1325 Ради Безпеки ОБ'єднаних Націй : довідкова інформація. – США: ООН Жінки, 2015. – 9 с. 3. Розбудова миру. Профілактика і вирішення конфлікту з використанням медіації: соціально-педагогічний аспект: навчально-методичний посібник. – К. – 2016. 4. Жесткое миротворчество: армия и полиция в операциях в пользу мира. Глоссарий / составители А. Теличкин, М. Бонни. – Европейский центр изучения проблем безопасности им. Дж.К. Маршалла, Германия, 2007 – 51 с. 5. Развитие восстановительной культуры школы: слияние личного и профессионального «пути паломника». – Кэт Кронин-Лэмп и Рон Кронин-Лэмп. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://wwwold.doinhmao.ru/netcat_files.pdf.

Теми навчальних і змістових модулів, форми проведення, кількість годин, мета змістового модуля	Стислий зміст	Література/джерела
<i>ЗМ 2.2. Основи конфліктології</i>		
<p>Тема: Основи конфліктології – Л (2 год.), ПЗ (4 год.) Мета: надати інформацію про базові знання з конфліктології, сформувані навички вирішення конфлікту мирним шляхом, сформувані позитивне ставлення до конфлікту.</p>	<p>Поняття, структура, типологія, стадії розвитку конфлікту. Стратегії поведінки під час конфлікту. Стили розв'язання конфлікту. Трикутник конфлікту. Трансформація конфлікту. Етапи вирішення конфлікту мирним шляхом. Робота з інформацією. Визначення позицій, інтересів та потреб. Конфлікти в навчальних закладах. Профілактика конфліктів у навчальному закладі. Шляхи вирішення конфліктів у навчальному середовищі. Карта конфліктів у навчальному середовищі. Пошук ресурсів внутрішніх/зовнішніх; матеріальних/людських.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Пірен М.І. Основи конфліктології: Навч. посіб. – 2-е вид. – К.: Ін-т психології ім. Г.С. Костюка АПН України, 1997. – 270 с. 2. Гірник А.М. Основи конфліктології: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / А.М. Гірник. – К.: Києво-Могилян. акад., 2010. – 222 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pidruchniki.com/15660212/psihologiya/poserednistvo_konfliktah. 3. Розбудова миру. Профілактика і вирішення конфлікту з використанням медіації: соціально-педагогічний аспект : навчально-методичний посібник. – К– 2016. 4. Вишнякова Н.Ф. Конфліктологія. – Минск, 2002. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://rua.pp.ua/diplomaticheskaya-strategiya-produktivnyie-37161.html. 5. Є.І. Ходаківський, Ю.В. Богоявленська, Т.П. Грабар. Психологія управління. Підручник. – Центр учбової літератури. – 2011 – 664 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pidruchniki.com/13660212/psihologiya/zmistovni_teoriyi_motivatsiyi. 6. Орлянський В.С. Конфліктологія: Навч. посібник для вузів / В.С. Орлянський; Мін-во освіти і науки України, Запорізький нац. техн. ун-т. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 159 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pidruchniki.com/12191214/psihologiya/konfliktologiya. 7. Ємельяненко Л.М., Петюх В.М., Торгова Л.В., Гриненко А.М. Конфліктологія: Навч. посіб. / За заг. ред. В.М. Петюха, Л.В. Торгової. – К.: КНЕУ, 2003. – 315 с. 8. Ємельянов С.М. Практикум по конфликтологии / С.М. Ємельянов. – СПб.: Питер, 2001. – 369 с. 9. Фишер Р., Юри У. Путь к согласию, или переговоры без поражения: Пер. с англ. – М.: Наука, 1992. – 158 с. 10. Йоган Гальтунг. Трансформація конфлікту мирними засобами. Трансценд метод. – Діалог різноманітностей, № 12 (50), грудень 1999. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://empedu.org.ua/content/transformaciya-konfliktu-mirnimi-zasobami.

Теми навчальних і змістових модулів, форми проведення, кількість годин, мета змістового модуля	Стислий зміст	Література/джерела
<i>ЗМ 2.3. Запобігання ґендерно зумовленому насильству та жорсткому поводженню з дітьми</i>		
<p>Тема: Запобігання ґендерно зумовленому насильству та жорсткому поводженню з дітьми – Л (2 год.), С (2 год.)</p> <p>Мета: сформувати у слухачів курсу розуміння поняття та видів ґендерно зумовленого насильства; навички визначення груп, особливо дітей, у тому числі внутрішньо переміщених осіб, вразливих до потрапляння в ситуацію насильства.</p>	<p>Поняття ґендерного насильства. Міжнародне та українське законодавство. Насильство в сім'ї. Жорстке поводження з дитиною. Відповідальність за скоєння насильства в сім'ї. Причини насильства. Види насильства. Наслідки ґендерного насильства.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Конвенція Ради Європи про попередження насильства щодо жінок та домашнього насильства та боротьбу з цими явищами. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.coe.int/fr/web/stop-violence-against-women-ukraine/publications/project. 2. Закон України «Про попередження насильства в сім'ї». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2789-14. 3. Розбудова миру. Профілактика і вирішення конфлікту з використанням медіації: соціально-педагогічний аспект : навчально-методичний посібник. – К. – 2016. 4. Система захисту дітей від жорсткого поводження / за ред.: К.Б. Левченко. Трубавіної І.М. та ін. / навч.-метод. посібник. – К.: ДСССДМ, 2005. 5. Механізми взаємодії органів державної влади та неурядових організацій у протидії жорсткому поводженню з дітьми: навч.-метод. посібник / За ред.: К.Б. Левченко, І.М. Трубавіної. – К.: Юрисконсульт, 2005. – 452 с. 6. Тілесні покарання: порушення прав дитини чи метод виховання. / К.Б. Левченко / Безпека життєдіяльності. – 2007. – № 9. – Спец.випуск. 7. Профілактика та протидія насильству над дітьми. Навч. посібник. – К.: ГЕРБ, 2007. – 144 с. 8. Моніторинг стану виконання законодавства Україна щодо протидії насильству в сім'ї. 2001–2011 роки. / Кол. авт.: О.М. Бандурка, О.Ф. Бондаренко, В.О. Брижик та ін.; заг. ред. О.М. Бандурки, К.Б. Левченко. – Х.: «Права людини», 2011. – 240 с. 9. Соціальна і корекційна робота з особами, які вчинили насильство в сім'ї. Навч.-метод. посібник у двох томах / Кол. авт.: О.М. Бандурка, О.І. Бандурка, В.О. Брижик та ін. – К.: Україна, 2013. – 136 с.

Теми навчальних і змістових модулів, форми проведення, кількість годин, мета змістового модуля	Стислий зміст	Література/джерела
III. Фаховий модуль		
<i>ЗМ 3.1. Відновні практики</i>		
<p>Тема: Відновні практики – Л (2 год.), ПЗ (2год.) Мета: сформуванню у слухачів курсу розуміння поняття медіації, медіатора, процесу медіації та особливості застосування відновних практик у навчальних закладах.</p>	<p>Відновний підхід. Відновні практики: соціально-педагогічний потенціал. Класифікація відновних практик. Медіація як соціально значущий інститут. Медіатор. Важливі ознаки медіації. Принципи медіації. Сфери застосування медіації. Історія медіації. Медіація як альтернатива судовій процедурі. Коли доцільна медіація?</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Розбудова миру. Профілактика і вирішення конфлікту з використанням медіації: соціально-педагогічний аспект : навчально-методичний посібник. – К– 2016. 2. Головатий В., Горова А., Коваль Р., Синюшко М., Семчишин О., Шидловська Л. Стратегії забезпечення життєздатності відновних практик: механізм співпраці правової системи та громади заради суспільної безпеки. Посібник. – К.: Видавець Захаренко В.О., 2009. – 224 с. 3. Коновалов А.Ю. Школьная служба примирения и восстановительная культура взаимоотношений: практическое руководство. / под общей редакцией Карнозовой Л.М. – М.: МОО Центр «Судебно-правовая реформа», 2012. – 256 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://mediators.ru/rus/course/school/articles/text2#%D0%93%D0%BB%D0%B0%D0%B2%D0%B0%201. 4. Рустем Максудов. Идея восстановительного подхода в работе с правонарушениями и конфликтами с участием несовершеннолетних. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://mognovse.ru/gxn-rustem-maksudov-ideya-vosstanovitel'nogo-podhoda-v-rabote.html. 5. Карнозова Л.М. Включение программ восстановительной ювенальной юстиции в работу суда: Метод. пособие. – М.: ООО «Информполиграф», 2009. – 108 с. 6. Максудов Р.Р. Восстановительная медиация: идея и технология: Метод. рекомендации. – М.: Институт права и публичной политики, 2009. – 72 с. 7. Кэт Кронин-Лэмп и Рон Кронин-Лэмп. Развитие восстановительной культуры школы: слияние личного и профессионального «пути паломника». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://narrlibrus.wordpress.com. 8. Гірник А.М. Основи конфліктології: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / А.М. Гірник. – К.: Києво-Могилян. акад., 2010. – С.167–169. 9. Бесемер Христоф. Медиация. Посредничество в конфликтах/ Пер. с нем. Н.В.Маловой. – Калуга, «Духовное познание», 2004. – 176 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.e-reading.club/bookreader.php/105724/Mediaciya.pdf. 10. Не крадіть конфлікти, краще допоможіть в їх розв'язанні. Український жіночий фонд. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://empedu.org.ua/content/ne-kradit-konflikti-krashche-dopomozhit-v-yih-rozvyazanni. 11. Директива Європарламенту «Про деякі аспекти медіації в цивільних і господарських спорах». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_a95.

Теми навчальних і змістових модулів, форми проведення, кількість годин, мета змістового модуля	Стислий зміст	Література/джерела
<i>ЗМ 3.2. Компетенції медіатора</i>		
<p>Тема: Компетенції медіатора – Л (2 год.), ПЗ (2 год.) Мета: опрацювати базові компетенції медіатора, ознайомити з етичними вимогами до медіатора; сформувати комунікативні навички медіатора, способи формування стресостійкості.</p>	<p>Компетентність медіатора. Етичні засади діяльності медіатора. Типи медіаторів. Функції медіатора. Комунікативні навички. Відновлювальна комунікація. Навички активного слухання. Модальні висловлювання. Техніка «Я-твердження». Навички формулювання запитань. Правила постановки запитань. Рефлексивне слухання. Навички перефразування. Ефективний зворотний зв'язок. Формування стресостійкості медіатора. Портрет медіатора.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Европейский кодекс поведения для медиаторов. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bassistov.org/code_of_conduct.ht. 2. Розбудова миру. Профілактика і вирішення конфлікту з використанням медіації: соціально-педагогічний аспект: навчально-методичний посібник. – К. – 2016. 3. Вишневецкая А.В. Конфликтология. Курс лекций. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ua.booksee.org/book/523987. 4. Коновалов А.Ю. Школьная служба примирения и восстановительная культура взаимоотношений: практическое руководство. / Под общей редакцией Карнозовой Л.М. – М.: МОО Центр «Судебно-правовая реформа», 2012. – 256 с. 5. Волков Б.С., Волкова Н.В. Психология общения в детском возрасте. 3-е изд. – СПб.: Питер, 2008. – 272 с: ил. 6. Семиченко В.А., Заслуженюк В.С. Мистецтво взаєморозуміння. Психологія та педагогіка сімейного спілкування. – К.: Веселка, 1998. – 214 с. – С. 146–148. 7. Спілкуємося й діємо: Навч.-метод. посіб. / Ж.В. Савич, О.В. Безпалько. – К.: Наш час, 2006. – С. 35–37. 8. Величко Оксана, Тетяна Янковська. Управління конфліктами та стресом. Посібник для працівників апарату суду. – Київ, 2010. – 192 с. 9. Емельянов С.М. Практикум по конфликтологии. – СПб.: Питер, 2000. – 238 с. 10. Ишмуратов А.Т. Конфликт і згода: Основи когнітивної теорії конфліктів. – К.: Наук, думка, 1996. – 190 с. 11. Карамушка Л. М. Управлінські конфлікти: Словник-довідник термінів з конфликтології. – Київ; Чернівці: ЧДУ, 1995. – С 285–287. 12. Пихтіна Н.П. Основи педагогічної техніки [текст] : навч. посіб. – К. : «Центр учбової літератури», 2013. – 316 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pi.kubg.edu.ua/images/stories/Departaments/idpmo/Kaf_ncix/НаВ4аJlHa/l4_pcix_ter.pdf.

Теми навчальних і змістових модулів, форми проведення, кількість годин, мета змістового модуля	Стислий зміст	Література/джерела
<i>ЗМ 3.3. Технології використання відновних практик у навчальному закладі</i>		
<p>Тема: Технології використання відновних практик у навчальному закладі – Л (2 год.), ПЗ (12 год.) Мета: ознайомити учасників курсу з технологією впровадження відновних практик у навчальних закладах; сформувати навички відновних практик, у тому числі медіації та техніки Кола.</p>	<p>Етапи медіації. Основні фази роботи медіатора на індивідуальній зустрічі зі стороною та на зустрічі зі сторонами. Вступне слово медіатора. Практика медіації. Техніка Кола.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Розбудова миру. Профілактика і вирішення конфлікту з використанням медіації: соціально-педагогічний аспект: навчально-методичний посібник. – К. – 2016. 2. Бесемер Христоф. Медиация. Посредничество в конфликтах/ Пер. с нем. Н.В. Маловой. – Калуга, «Духовное познание», 2004. – 176 с. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.e-reading.club/bookreader.php/105724/Mediaciya.pdf. 3. Шкільна служба розв'язання конфліктів: досвід уповноваження. Посібник / Коваль Р., Горлова А., Нікітчук А., Микитюк О., Ліхоліт Ю. – К.: Видавець Захаренко В.О., 2009. – 168 с. 4. Праніс Кей, Стюарт Баррі, Уедж Марк. Кола примирення. Від злочину до повернення в громаду. – Пер. з англ. – К.: Видавець Захаренко В.О., 2008. – 272 с.
<i>ЗМ 3.4. Медіація в навчальному закладі</i>		
<p>Тема: Медіація в навчальному закладі – Л (2 год.), ПЗ (2 год.) Мета: сформувати у слухачів курсу уявлення про механізм успішного запровадження та функціонування шкільної медіації в навчально-виховному процесі.</p>	<p>Організаційні засади медіації в навчальному закладі. Моделі шкільної медіації. Найкращий досвід впровадження шкільної медіації. Методичне забезпечення впровадження медіації.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Шкільна служба розв'язання конфліктів: досвід уповноваження. Посібник / Коваль Р., Горлова А., Нікітчук А., Микитюк О., Ліхоліт Ю. – К.: Видавець Захаренко В.О., 2009. – 168 с. 2. Коновалов А.Ю. Школьная служба примирения и восстановительная культура взаимоотношений: практическое руководство. / Под общей редакцией Карнозовой Л.М. – М.: МОО Центр «Судебно-правовая реформа», 2012. – 256 с. 3. Гетті ван Гурп. Медіація однолітків. Докладний посібник з розв'язання конфліктів у наших школах. – 2006. 4. Ричард Коэн. Практическое руководство для школьного медиатора. (выдержка). – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://mybiblioteka.su/3-57839.html. 5. Шамликашвили Ц.А., Хазанова М.А. Метод «школьная медиация» как способ создания безопасного пространства и его психологические механизмы // Психологическая наука и образование. – 2014. – № 2. – С. 26–33. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://psyjournals.ru/psyedu/2014/n2/69948.shtml.

Теми навчальних і змістових модулів, форми проведення, кількість годин, мета змістового модуля	Стислий зміст	Література/джерела
IV. Діагностико-аналітичний модуль		
<p>Установче заняття – Л (2 год.) Мета: ознайомити слухачів з програмою курсів підвищення кваліфікації, змотивувати їх до безперервної освіти впродовж життя.</p>	<p>Ознайомлення слухачів з темою, метою, завданнями курсів підвищення кваліфікації в контексті розвитку освітньої системи. Питання для самостійної роботи слухачів.</p>	
<p>Вхідне діагностування – ПЗ (2 год.) Мета: визначити рівень професійної компетентності педагогічних працівників на основі професійного тестування.</p>	<p>Визначення рівня професійної компетентності педагогічних працівників за результатами виконання тестових завдань.</p>	
<p>Захист авторських проєктів – ПЗ (2 год.) Мета: виробити алгоритм розкриття обраної теми авторського (колективного) проєкту.</p>	<p>Методичні рекомендації щодо захисту авторських (колективних) проєктів. Розкриття обраної теми проєкту. Організація дискусій щодо висвітлення теми та її актуальності.</p>	
<p>Кваліфікаційний екзамен – ПЗ (2 год.) Мета: визначити рівень обізнаності педагогічних працівників відповідно до вимог, визначених програмою освітньої діяльності курсів підвищення кваліфікації.</p>	<p>Проведення кваліфікаційного екзамену за завданнями, визначеними програмою освітньої діяльності курсів підвищення кваліфікації педагогічних працівників. Аналіз відповідності рівня знань слухачів вимогам програми.</p>	
<p>Вихідне діагностування – ПЗ (2 год.) Мета: визначити динаміку рівня професійної компетентності педагогічних працівників після проходження курсів підвищення кваліфікації.</p>	<p>Аналіз рівня професійної компетентності педагогічних працівників після проходження курсів підвищення кваліфікації за результатами тестування.</p>	

Діагностико-аналітичний модуль. Практичний інструментарій
I. Анкета для вхідного та вихідного анкетування

АНКЕТА

1. Що таке конфлікт?

- Сварка/суперечка між двома сторонами.
- Зіткнення протилежно спрямованих цілей, інтересів, позицій, думок, поглядів опонентів або суб'єктів взаємодії.
- Ситуація, в якій кожна зі сторін наполягає на власній точці зору як єдино правильній.

2. Що таке насильство?

- Завдання шкоди іншій особі/іншим особам.
- Образи, побиття, калічення, вбивство.
- Умисні дії фізичного, сексуального, психологічного чи економічного спрямування однієї людини по відношенню до іншої, якщо ці дії порушують конституційні права і свободи людини, наносять їй моральну шкоду, шкоду фізичному чи психічному здоров'ю.

3. Що таке гендер?

- Це виховання дівчинки бути гарною дружиною та господинею.
- Соціально-рольовий статус людини: соціальні можливості кожної статі в освіті, професійній діяльності, доступі до влади, в сімейній ролі.
- Поведінка чоловіків та жінок у суспільстві.
- Це ідеологія і практика дискримінації людей за ознакою статі.

4. Що таке гендерно зумовлене насильство?

- Це насильство проти жінок.
- Порушення прав людини й форма дискримінації, всі акти насильства стосовно особи за гендерною ознакою.
- Це насильство, яке стосується чоловіків і жінок, і жертвами якого переважно є жінки.

5. Що таке медіація?

- Це пропозиція для сторін обрати найкращий варіант вирішення конфлікту.
- Це мирний діалог сторін та вироблення згоди.
- Це схилення медіатором сторін до швидкого досягнення згоди та примирення.

6. Хто такий медіатор?

- Це третя особа, що посідає нейтральну позицію та допомагає сторонам вирішити суперечку.
- Це авторитет, який приймає рішення стосовно вирішення суперечки.
- Це людина, який вирішує/робить висновок, яка зі сторін конфлікту має рацію.

7. Найголовніші риси медіатора:

- Він повинен зберігати нейтральну позицію.
- Повинен бути відкритим і привітно ставитись до людей.
- Повинен бути відважним та готовим захищати слабших.
- Повинен вміти призначити справедливе покарання.
- Повинен завжди знати шлях до вирішення конфліктів.

8. Які конфлікти можна вирішувати за допомогою шкільної медіації?

- Конфлікти між учнями.
- Конфлікти між учителями.
- Конфлікти між учнями та вчителями.
- Усі конфлікти в школі.

9. Хто такий медіатор однолітків?

- Вчитель, який проводить медіацію.
- Медіатор центру медіації.
- Учень, який проводить медіацію.

10. Як Ви оцінюєте свої можливості та готовність для проведення:

■ Медіацій:	1	2	3	4	5
■ Кіл порозуміння:	1	2	3	4	5
■ Тренінгів:	1	2	3	4	5
■ Інформаційних заходів:	1	2	3	4	5

II. Методичний матеріал для проведення кваліфікаційного екзамену

Кваліфікаційний екзамен проводиться у формі практичного розв'язання запропонованої конфліктної ситуації.

Білеті екзамену включають 3 завдання:

1. До запропонованої конфліктної ситуації:
 - 1.1. Описати вирішення конфлікту (за схемою).
 - 1.2. Описати схематично проведення медіації (згідно з етапами).
2. Запропонувати запитання до тематичного Кола (за визначеною тематикою).

Приклади конфліктних ситуацій до екзаменаційних білетів**Завдання № 1****Ситуації****Ситуація № 1. Учень–учениця**

До 10 класу 1 вересня прийшла Анастасія – дівчина-ВПО з Макіївки. Вона мешкала бабусею, а батьки залишились на окупованій території, бо не могли залишити квартиру і свій бізнес. Дівчинка була тиха і спокійна, проте в класі її недолюбливали. Один з учнів (Олексій) почав її постійно принижувати, ображати, їй постійно дорікали, що вона чужинка, насміхалися з неї. Вона все більше закривалась і не йшла на контакт. Бабуся телефоном повідомила класному керівнику, що дівчина відмовляється ходити до школи.

Класний керівник запропонував їм піти на медіацію.

Додаткова інформація:

Олексій у серпні втратив батька, який був військовим і загинув на Сході України під час АТО. У нього було упереджене ставлення до всіх переселенців, адже кожного з них він звинувачував у смерті батька.

Анастасія – хороша і спокійна дівчинка. Те, що її не приймали до колективу, дуже її бентежило. Вона найбільше симпатизувала та співчувала Олексію, що його батько загинув саме на її землі, проте не могла ніяк переконати хлопця, тому вирішила, що краще їй не ходити на навчання і почекаати, доки все владнається само собою.

Ситуація № 2. Учень–учениця

Денис разом з батьками переїхав з Донецької області і навчається в школі-ліцеї у 8 класі. Напередодні осінніх канікул Денисові, як заохочення за гарні оцінки, батьки купили новий сенсорний мобільний телефон, про який він давно мріяв. Телефон він узяв після канікул до школи, щоб показати друзям. Під час уроку фізкультури (третій урок) усі переодягалися в роздягальні спортивного залу. Денис також перевдягнувся і пішов до залу на урок. Телефон він залишив у роздягальні. Коли Денис згадав, що залишив телефон у роздягальні, і вийшов, щоб забрати його з кишені куртки, телефона вже не було. Денис покликав на допомогу вчителя фізкультури та інших однокласників. Вони почали телефонувати Денисові, але телефон було вимкнено.

Денис дуже засмутився через втрату і зателефонував батькові з телефона однокласника. Батько відразу приїхав і почав пошуки телефона. Він звинувачував однокласників Дениса, примушував їх показувати власні речі, викрикуючи при цьому нецензурні та погрозливі слова на їхню адресу. В ситуацію втрутилися класний керівник і соціальний педагог школи. Батька попросили не вживати самостійно ніяких заходів, пообіцяли про все дізнатися і за потреби – залучити працівників міліції. Але батько сказав, що сам викличе міліцію, якщо протягом дня не буде виявлено мобільного телефона.

Соціальний педагог школи провела розслідування і з'ясувала, що другим уроком фізкультура була в учнів 5 класу. На запитання соціального педагога, чи не бачили учні мобільного телефона в роздягальні спортзалу, діти відповіли, що не бачили, а після уроку до соціального педагога підійшов учень 5 класу і сказав, що бачив, як його однокласник Назар взяв мобільний телефон, що стирчав з куртки учня 8 класу в роздягальні спортзалу, але Назар його друг, і хлопець розуміє, що Назар може потрапити в погану ситуацію, а він хоче її не допустити, але так, щоб Назар не знав, що це він розповів про вкрадений мобільний телефон.

Соціальний педагог повернулася до учнів 5 класу і сказала, що буде змушена викликати міліцію, яка швидко вирішить цей конфлікт, і той, хто взяв телефон, має лише один урок і перерву, щоб зізнатися у скоєному. Під час перерви до соціального педагога підійшов Назар і, розплакавшись, повідомив, що це саме він узяв цей мобільний телефон, а тепер йому соромно і він не знає, як повернути телефон Денисові, а ще боїться, що його заберуть у міліцію, і батьки дізнаються про все, що сталося.

Назару було рекомендовано медіацію, під час якої він би міг розповісти про все, що зробив. Назар погодився. Тоді соціальний педагог з'ясувала в Дениса, чи той погоджується на медіацію, і він також погодився.

Денис

Непокоїться через втрачений телефон, адже батьки, переїхавши на нове місце проживання, довго

не могли знайти роботу. А зараз, коли в них з'явилася робота, частину заробленого вони витратили на обіцяний, довгоочікуваний телефон. Денис засмучений, що батьки його сваритимуть за те, що він несерйозно повівся з їхнім подарунком, і більше не куплять йому таку дорогу річ.

Назар

Боїться, що батьки дізнаються про його вчинок. Він живе в багатодітній сім'ї, і батьки не можуть купити йому такий дорогий телефон. Тому він і взяв телефон Дениса, думаючи, що ніхто не здогадається, що це зробив саме він. Йому соромно за свій вчинок. Телефон він повертає, а сім-карту обіцяє відкупити за кошти, які зекономить на кишенькових грошах, що батьки йому дають на обід.

Ситуація № 3. Батьки-батьки

Між двома учнями – 10-класником та 11-класником – виникло непорозуміння. Учень 10 класу стояв зі своїми товаришами в коридорі, коли до нього підійшов 11-класник і своїм лобом вдарив з усієї сили йому в лоб. Від сили удару в десятикласника з'явилася рана. Випускник, злякавшись, завів його до медсестри. Йому було надано допомогу та накладено шви. Проте наступного дня мати хлопчика прийшла до школи з претензіями та вимогами. Було викликано батьків 11-класника і запропоновано провести медіацію. Хлопці вдома не розповіли, що ж насправді між ними сталось.

Мама Сашка, учня 10 класу, виховує його самостійно, тому їй прикро, що ні 11-класник, ні його батьки не вибачились, не запропонували допомоги. Але ще більше її непокоїло, що 11-класник Павло навіть не визнавав своєї провини.

Батьки 11-класника Павла заперечували взагалі, що їхній син може таке скоїти, адже він спортсмен, дуже вихований і зразковий син, тому захищали його. Батько попросив дозволу поговорити наодинці зі своїм сином, і той йому зізнався, що вдарив Сашка, але не очікував, що удар буде таким сильним і що негайно утвориться рана, тому він і сам налякався, що так трапилось, і вже шкодував про скоєне.

Ситуація № 4. Батьки-батьки

Дівчата 8 класу під час перерви розпивали спиртні напої в школі, потім на уроці поводитися неадекватно, на що звернув увагу вчитель. До школи негайно викликали батьків дівчат. Батьки Анастасії одразу ж почали кричати на батьків Анни, звинувачуючи її в тому, що саме вона винна в цій ситуації і погано впливає на Анастасію. Почався конфлікт між батьками.

Мама Анастасії – Тетяна Петрівна

Анастасія – тиха і спокійна дівчинка, гарно навчається, але їй дуже подобався вчитель історії, тому, щоб бути сміливішою і зробити так, щоб він її помітив, вона запропонувала подрузі розпити пляшку шампанського перед уроком. Але батьки цього не знали, бо ніколи такого не очікували від доньки. Вони знали вдачу Анни, тому одразу виникла підозра в її бік. Мама Насті знала, що дівчині подобається вчитель, адже постійно говорила на цю тему з донькою, тому не могла припустити, що її донька зможе так вчинити.

Мама Анни – Людмила Миколаївна

Анна посередньо навчається, любить відвідувати дискотеки, час від часу порушує поведінку. Проте цього разу просто вирішила підтримати ідею подруги, щоб тій не страшно було випивати самій. Батьки Анни теж люблять свою доньку, жодного разу не бачили її в нетверезому стані, тому й

почали активно її захищати. Перед приходом мами до школи Анна по телефону зізналась їй у тому, що трапилось насправді, і сказала, що просто хотіла підтримати подругу, бо та симпатизує вчителю і хотіла бути впевненішою на його уроці, а випили вони небагато, просто були голодні й тому так помітно захміліли.

Ситуація № 5. Учень-педагог

До 9 класу в листопаді прийшов учень-ВПО, який з мамою переїхав з Луганської області. З самого початку він почав проявляти демонстративність поведінки, конфліктував не тільки з учнями в класі, але й з учителем: не виконував жодних доручень, порушував дисципліну на уроках, не виконував домашніх завдань, на всі зауваження класного керівника реагував підвищеним голосом та негативними висловлюваннями.

Учень – Сергій – холеричного типу темпераменту, ображений на всіх через те, що йому довелося покинути рідну школу і друзів та переїжджати до чужого міста. До того ж він переживав за випускні іспити, адже його знання були не дуже міцними, бо він приїхав з сільської школи, тому своїми негативними емоціями і запереченнями він приховував брак своїх знань.

Класний керівник – Валентина Василівна – вчителька з великим педагогічним стажем, прагнула швидше соціалізувати учня в класі, давала йому певні доручення, які він відмовлявся виконувати. Таку його поведінку і неслухняність вона просто не приймала, адже вже стільки років працює з дітьми і кожному могла дати раду. Вона все частіше переходила на крик і робила зауваження хлопцю перед класом.

Ситуація № 6. Учень-педагог

У грудні до 8 класу з сільської місцевості Донецької області приїхала Юлія – дівчина з багатодітної родини. Вона, мама і троє молодших дітей змушені були переїхати. У цьому класі навчалась донька однієї вчительки – Марія. Коли в Марії зникло з сумки 20 грн, її мама-вчителька одразу сказала, що це вкрала Юля, адже вона з багатодітної родини і тому потребує грошей. У присутності всього класу вчителька почала звинувачувати дівчину. В цю ситуацію втрутився класний керівник і став на захист Юлі, після чого запропонував учениці і вчительці піти на медіацію.

Юля – тиха і скромна дівчинка. Їй було важко звикати до нового закладу, адже вона навчалась у невеликій сільській школі. Там, звідки вона приїхала, вони жили дружною родиною і мали все, тому їй ніколи не спадало на думку красти чужі речі і тим більше – гроші. Вона про це сказала вчительці на медіації, додавши, що в неї гарні стосунки з її донькою, і вона ніколи не дозволила б собі не те що обікрасти її доньку, але й будь-кого взагалі.

Вчителька Світлана Миколаївна одразу запідозрила дівчину-ВПО, адже дуже упереджено ставилась до переселенців, бо її чоловік був військовим і перебував в зоні АТО. У неї одразу виникла думка, що це могла зробити тільки Юля, тому що раніше такого в класі не траплялось і їй здавалось, що всіх дітей вона знає. Вона керувалась емоціями, коли кричала на ученицю, проте під час медіації зрозуміла, що причин звинувачувати саме Юлю в неї, крім особистих емоційних переживань, не було. Під час обговорення вона зрозуміла свою помилку і попросила у дівчинки вибачення і на медіації, і в класі перед учнями, а класний керівник пообіцяла провести тематичне Коло щодо крадіжок.

Завдання 1.1. Описати вирішення конфлікту (за схемою)

Сторони	Позиція	Інтерес/Потреба
Сторона А		
Сторона Б		

Можливі рішення «виграш-виграш»:

Завдання № 2

- Запропонуйте запитання до тематичного Кола для учнів з теми «Конфлікти. Вирішення конфліктів мирним шляхом».
- Запропонуйте запитання до тематичного Кола для педагогів з теми «Миробудування. Роль педагога в миробудуванні».
- Запропонуйте запитання до тематичного Кола для батьків з теми «Взаєморозуміння. Стосунки між батьками та дітьми».

Використані та рекомендовані джерела

1. Закон України «Про попередження насильства в сім'ї». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2789-14>.
2. Закон України від 22.11.2014 № 4490а-1 «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1706-18>.
3. Конвенція Ради Європи про попередження насильства щодо жінок та домашнього насильства та боротьбу з цими явищами. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.coe.int/fr/web/stop-violence-against-women-ukraine/publications/project>.
4. Резолюція Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_669.
5. General recommendation No. 30 on women in conflict prevention, conflict and post conflict situations to CEDAW. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ohchr.org/Documents/HR-Bodies/CEDAW/GComments/CEDAW.C.CG.30.pdf>.
6. Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on the involvement of children in armed conflict. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/OPACRC.aspx>.
7. Анцупов А.Я. Профилактика конфликтов в школьном коллективе / А.Я. Анцупов. – М.: Гуманитар. изд. центр ВЛАДОС, 2004. – 207 с.
8. Бесемер Христоф. Медиация. Посредничество в конфликтах / Пер. с нем. Н.В. Маловой. – Калуга, «Духовное познание». – 2004. – 176 с.
9. Гірник А.М. Основи конфліктології: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / А.М. Гірник. – К.: Києво-Могилян. акад., 2010. – С.167–169.
10. Емельянов С.М. Практикум по конфликтологии. – СПб.: Питер, 2000. – 238 с.
11. Жмудь Вікторія. Запровадження процедури медіації (примирення) у законодавстві України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minjust.gov.ua/0/11347>.
12. Ішмуратов А.Т. Конфлікт і згода: Основи когнітивної теорії конфліктів. – К.: Наук, думка, 1996. – 190 с.
13. Карамушка Л.М. Управлінські конфлікти: Словник-довідник термінів з конфліктології. – Київ; Чернівці: ЧДУ, 1995. – С. 285–287.
14. Медиация – искусство разрешать конфликты. Знакомство с теорией, методом и профессиональными технологиями / Составители: Г. Мета, Г. Похмелькина / Пер. с нем. Г. Похмелькиной. – М.: Издательство «VERTE», 2004. – 320 с.
15. Пірен М.І. Основи конфліктології: Навч. посіб. – 2-е вид. – К.: Ін-т психології ім. Г.С. Костюка АПН України, 1997. – 270 с.
16. Правила безпеки та можливості отримання допомоги в період конфлікту в Україні : метод. рек./ заг. ред. Панок В.Г., Левченко К.Б. – Київ : Агентство «Україна», 2014. – 48 с.
17. Розбудова миру. Профілактика і вирішення конфлікту з використанням медіації: соціально-педагогічний аспект : навчально-методичний посібник. – К. – 2016.
18. Соціально-педагогічна та психологічна робота з дітьми у конфліктний та постконфліктний період : метод. рек. / заг. ред. Панок В.Г., Левченко К.Б. – Київ : МЖПЦ «Ла Страда – Україна», 2014. – 84 с.
19. Фишер Р., Юри У. Путь к согласию, или переговоры без поражения: Пер. с англ. – М.: Наука, 1992. – 158 с.

СЛОВНИК ТЕРМІНІВ

Агресивна поведінка – будь-які форми поведінки, що передбачають заподіяння комусь або чомусь фізичної чи психологічної шкоди.

Агресивний розвиток конфлікту – ситуація, в якій щонайменше дві сторони або їхні представники порушують погляди одне одного, мають взаємно неузгоджені цілі, починають завдавати фізичних ушкоджень, знищують майно, знакові символи одне одного (наприклад, релігійні святині, національні пам'ятки) та/або наносять психологічні або фізичні травми, вбивають або завдають інші насильницькі дії одне одному.

Асертивна поведінка – спосіб дії, при якому людина активно та послідовно відстоює свої інтереси, відкрито заявляє про свої цілі й наміри, поважаючи при цьому інтереси оточуючих.

Булінг (англ. *bully* – залякувати, цькувати, задирати) – прояв агресії з подальшим залякуванням особистості й формуванням можливості її повного підпорядкування собі та своїм інтересам.

Відновлювальна комунікація – вільний від маніпуляцій і тиску організований діалог, спрямований на розуміння самою людиною різних контекстів проблемної ситуації і прийняття нею самою відповідальності за пошук виходу з неї. Таку комунікацію може організувати спеціаліст (педагог, медіатор, психолог) з учасником проблемної (або просто важливої) ситуації, між учасниками ситуації, а також самі учасники можуть будувати своє спілкування як відновлювальну комунікацію.

Відновлювальна медіація – процес, у якому медіатор створює умови для відновлення здатності людей розуміти одне одного і домовлятися про прийнятні для них варіанти вирішення проблем (за потреби – про загладження заподіяної шкоди), що виникли внаслідок конфліктних або кримінальних ситуацій.

Відновний підхід – це системний підхід до вирішення конфліктних ситуацій, який передбачає відновлення порушеного конфліктом соціально-психологічного стану, зв'язків та відносин у житті його учасників та їхнього соціального оточення; виправлення спричиненої конфліктом шкоди.

Відновні практики – сфера знань, що розвивається й допомагає людям відновлювати та будувати громади у світі, який стає все більш роз'єднаним. Відновні практики залучають громади або тих, кого стосується окрема ситуація, до прийняття відповідного рішення на умовах поваги, розуміння, турботи й відповідальності.

Внутрішньо переміщені особи (ВПО) – це люди чи групи людей, які вимушені були рятуватися втечею або покинути свої домівки чи місця проживання з причини або з метою уникнення наслідків збройного конфлікту, ситуації загального насильства, порушень прав людини чи стихійних лих/техногенних катастроф та які не перетнули міжнародно визнаний державний кордон країни.

Гендер (англ. *gender* – стать, від лат. *genus* – рід) – соціально-біологічна характеристика, через яку визначаються поняття «чоловік» і «жінка»; психосоціальні, соціокультурні ролі чоловіка і жінки як особистостей, а також психобіологічні особливості, на які впливає біологічна стать; цілісна психічна репрезентація статі, сповнена неповторного динамічного глибинного, когнітивного та поведінкового поняття жіночого та чоловічого, набута індивідом відповідно до його індивідуального гендерного досвіду; певний соціальний конструктор, що визначає соціальну стать людини.

Гендерно зумовлене насильство – це насильство, яке чиниться над особою на підставі її належності до тієї чи іншої статі.

Гендерна роль – один з видів соціальних ролей, набір очікуваних зразків (норм) поведінки чоловіків та жінок. Гендерну роль розуміють як виконання певних соціальних розпоряджень, тобто поведінки у мові, манерах, одязі, жестах відповідної статі.

Демонстративний конфліктний тип особистості – тип особистості, який має різко виражену

демонстративну акцентуацію, хоче постійно бути в центрі уваги, прагне добре виглядати в очах інших, дуже залежний від оцінки оточуючих дорослих і дітей, комфортно почувається в поверхневих конфліктах, що виникають з дрібних причин, у сутичках заперечує факт того, що є їх ініціатором та джерелом.

Ефективний зворотний зв'язок – одна з форм ефективного спілкування, в ході якої співрозмовники отримують один від одного повідомлення про власну поведінку, побудовані та сформульовані таким чином, що відчувають готовність змінювати й розвивати свої дії, а не захищатись чи сперечатись.

Ехо-техніка – повторення окремих слів чи словосполучень клієнта. Вона виконує роль запитань і спонукає клієнта продовжувати розповідь.

Життєві ситуації – сукупність значущих для людини подій і пов'язаних з ними потреб, цінностей та уявлень, що впливають на її поведінку і світогляд у певний період життєвого циклу. Серед життєвих ситуацій виділяють усталені (або нормальні) і важкі (або проблемні).

Комунікативні навички – навички ефективного спілкування, до яких зазвичай відносять легкість встановлення контакту, підтримання розмови, навички синтонного спілкування, вміння домовлятися і наполягати на своїх законних правах.

Коло – відновна практика, що сприяє залученню до вирішення проблеми всіх зацікавлених осіб, забезпечує їхню активну участь в обговоренні ситуації та прийнятті рішень. Головною особливістю Кола є те, що кожен з учасників має можливість висловити власний погляд і бути почутим іншими членами Кола завдяки процедурі, яка забезпечує рівність усіх учасників.

Конфлікт (з лат. *conflictus* – зіткнення) – особливий вид взаємодії, в основі якої лежать протилежні та несумісні цілі, інтереси, типи поведінки людей та соціальних груп, що супроводжуються негативними психологічними проявами.

Конфліктологія – галузь знань про причини, закономірності та механізми виникнення конфліктів, їхні види, динаміку, а також методи профілактики та способи вирішення.

Конфліктна компетентність – уміння втримувати суперечку в продуктивній конфліктній формі, яка сприяла б її вирішенню.

Конфліктологічна компетентність – частина професійної компетентності, здатність спеціаліста конструктивно усвідомити всі основні цінності, які взаємодіють у конфлікті, а також елементи конфлікту як цілісного об'єкта, знати умови й закономірності переходу однієї стадії конфліктної ситуації в іншу, прогнозувати майбутню конфліктну ситуацію, конструктивно змінювати ситуацію конфлікту і користуватися конфліктом для досягнення своєї мети з урахуванням інтересів іншої сторони.

Культурна адаптація (в розумінні Дж. Дьюї) – «процес самовизначення людської особистості в соціальних умовах життя шляхом зміни стереотипів свідомості й поведінки, форм суспільної організації та регуляції, норм і цінностей, спрямувань і технологій діяльності, а також номенклатури її соціальних продуктів, механізмів комунікації і трансляції соціального досвіду».

Маніпулятивна поведінка – навмисне спонукання іншої людини до переживання певних станів, прийняття рішень і виконання дій, необхідних для досягнення ініціатором його власних цілей.

Медіатор – спеціально підготовлений посередник у вирішенні конфліктів, який однаково підтримує обидві сторони та допомагає їм знайти взаємоприйнятне рішення.

Медіація (від лат. *Mediation* – посередництво) – добровільний і конфіденційний процес, у якому нейтральна третя особа (медіатор) допомагає сторонам знайти взаємоприйнятний варіант вирішення ситуації, що склалася.

Модальне висловлювання – висловлювання, до складу якого входять модальні поняття (модальності).

Модальність – характеристика або оцінка висловлювання, яку дають з певної точки зору; певний спосіб ставлення людини до висловлювання, яке вона виголошує: напр., людина може стверджувати, що те, про що йдеться у висловлюванні, є необхідним, випадковим, можливим, вже було чи буде, тощо.

Миротворення (або примирення, заохочення до миру, встановлення миру; англ. *peace-making*) – це дипломатична діяльність, спрямована на те, щоб схилити ворогуючі сторони до згоди шляхом переговорів, використовуючи мирні засоби, передбачені Главою VI Статуту ООН.

Насильство в сім'ї – будь-які умисні дії фізичного, сексуального, психологічного чи економічного спрямування одного члена сім'ї по відношенню до іншого члена сім'ї, якщо ці дії порушують конституційні права і свободи члена сім'ї як людини та громадянина і наносять йому моральну шкоду, шкоду його фізичному чи психічному здоров'ю.

Насильство – застосування силових методів або психологічного тиску за допомогою погроз, свідомо спрямованих на слабких або тих, хто не може чинити опір.

Некерований тип особистості – імпульсивний, погано контрольований тип особистості з важкопередбачуваною поведінкою, часто поводить зухвало, агресивно, ігнорує загально визнані норми поведінки, має завищену неадекватну самооцінку, вимагає підтвердження своєї значущості, в конфліктах і своїх невдачах вважає винними інших (оточення); погано соціалізована, конфліктна особистість, яка не вміє планувати свою діяльність; діти, які належать до такого типу особистості, погано піддаються виховним впливам.

Операції з підтримання миру – багатофункціональні операції, в яких неупереджені дії військових та поліцейських сил призначені для створення безпечного та спокійного середовища з метою полегшення зусиль різних цивільних елементів місії щодо створення самозабезпечуваного миру.

Оцінний зворотний зв'язок – повідомлення своєї думки, свого ставлення до предмету розмови.

Превентивна дипломатія (англ. *preventive diplomacy*) – дії, спрямовані на профілактику виникнення суперечок між сторонами, переростання наявних суперечок у конфлікти та обмеження масштабів конфліктів після їх виникнення.

Примирення – процес вичерпання конфлікту, бажання сторін досягти миру; включає психологічне за змістом і юридично оформлене завершення конфлікту між сторонами шляхом компенсацій заподіяної шкоди, відновлення в людських правах.

Професійна адаптація – входження в професію або умови праці, які можуть відрізнитися від попередніх, може бути відсутній попит на професію на новому місці проживання, що викликає необхідність профорієнтації (профдіагностика, профінформація, профвибір, профнавчання) і навчання пошуку роботи.

Процес розвитку конфлікту – ситуація, в яку залучено щонайменше дві сторони або їхні представники, які намагаються переслідувати несумісні цілі шляхом підриву, прямо або побічно, цілеспрямовано не враховуючи інтересів протилежної сторони. Конфлікт у цьому сенсі не обов'язково погана річ, оскільки може бути раннім попередженням, ознакою того, що щось пішло не так.

Рефлексивне слухання – вид слухання, коли на першому плані виступає віддзеркалення інформації: постійні уточнення інформації, яку хоче донести співрозмовник, шляхом постановки уточнювальних запитань. Рефлексивне слухання незамінне в конфліктних ситуаціях, коли співрозмовник поводить агресивно або демонструє свою перевагу; є дуже дієвим засобом заспокоєння, якщо ви-

никає бажання розвинути початий конфлікт. Техніки рефлексивного слухання: ехо-техніка; перефразування (парафраз); резюмування.

Реінтеграція – поновлення особи у громадянстві у разі його втрати або попереднього виходу з громадянства; загалом передбачає спрощену процедуру відновлення громадянства та (якщо окремо передбачено нормативними актами держави) різноманітну допомогу в набутті особою звичного для неї соціального статусу.

Сексуальне насильство – зазіхання на статеву недоторканість особи, а також дії сексуального характеру по відношенню до неповнолітнього; небажані сексуальні дотики; домагання, зґвалтування; неприродні сексуальні дії; примус до проституції; небажання застосовувати контрацепцію.

Соціалізація – «процес формування, розвитку особистості, що відбувається тією мірою, якою особа стає членом суспільства, суб'єктом соціальних зв'язків».

Соціалізація сім'ї – це закономірний процес її становлення і розвитку під впливом багатьох факторів, який відбувається одночасно як адаптація (культурна, соціальна, професійна, рольова та ін.) та уособлення (набуття автономності); «багатофакторний процес, який включає адаптацію сім'ї, її інтеграцію та реалізацію основних соціальних функцій».

Соціалізація сім'ї внутрішньо переміщених осіб – розв'язання нових для сім'ї проблем за всіма напрямками соціалізації на новому місці проживання.

Соціальна адаптація – процес пристосування індивіда до умов соціального середовища, формування адекватної системи стосунків із соціальними об'єктами, інтеграція особистості в соціальні групи, діяльність щодо засвоєння стабільних соціальних умов, прийняття норм і цінностей нового соціального середовища.

Трансформація конфлікту – перенесення його в нову реальність; трансформувати конфлікт – це трансцендувати цілі учасників і учасниць конфлікту, визначивши для них інші цілі.

Хранитель Кола – особа, яка інформує учасників про правила, формулює питання для обговорення, стежить за дотриманням процедури й несе відповідальність за атмосферу взаємоповаги, підтримки і толерантного ставлення.

Цілеспрямований конфліктний тип особистості – тип особистості, що використовує конфлікт як засіб досягнення своїх цілей, у конфлікті виступає активною стороною, схильний до маніпуляцій та ігор, дуже раціонально поводить себе в конфліктній ситуації, прораховує варіанти її розвитку, знає слабкі й сильні сторони суперника, у суперечці намагається довести свою правоту, наполегливий у досягненні цілей, пригнічує слабших опонентів.

Шкільна медіація – соціальний інструмент, який дозволяє ефективно запобігати конфліктам і вирішувати їх, створюючи безпечне середовище для всіх учасників навчально-виховного процесу; це процес взаємодії медіатора, адміністрації школи, колег-педагогів, учнів, батьків на шляху миробудування.

ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРІВ, РЕДАКТОРІВ ТА УПОРЯДНИКІВ

Андрєєнкова Вероніка Леонідівна	Директор департаменту профілактики, освіти і медіації ГО «Ла Страда – Україна», медіатор
Войцях Тетяна Володимирівна	Завідувач обласного центру практичної психології і соціальної роботи Комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради», медіатор
Дацко Оксана Віталіївна	Соціальний педагог Жмеринського навчально-виховного комплексу «Загальноосвітня школа I–III ступенів – гімназія», медіатор, Вінницька область
Демчук Світлана Вікторівна	Заступник директора з навчально-виховної роботи СЗШ № 6, медіатор, м.Сєверодонецьк Луганської області
Денніс Сандоле (Dennis J.D. Sandole)	Доктор філософії, професор з міжнародних відносин та розв'язання конфліктів Інституту з розв'язання та аналізу конфліктів Університету Джорджа Мейсона, штат Вірджинія, США
Діброва Лідія Володимирівна	Психолог Білозерського районного центру творчості дітей та юнацтва Білозерської районної ради Херсонської області, медіатор
Дунай Олена Миколаївна	Методист з психології Семенівського районного будинку дитячої та юнацької творчості, керівник гуртка з психології Семенівського районного методичного кабінету, медіатор, Полтавська область
Зьома Наталія Олександрівна	Директор Комунального закладу «Маріупольська загальноосвітня школа I–III ступенів № 10 Маріупольської міської ради Донецької області», медіатор
Зубченко Альона Анатоліївна	Практичний психолог Бориспільської загальноосвітньої школи I– III ступенів № 6, медіатор, Київська область
Кайоткіна Тетяна Адамівна	Завідувач Центру практичної психології, м. Костянтинівка Донецької області
Ковальчук Людмила Григорівна	Віце-президент ГО «Ла Страда–Україна», кандидат педагогічних наук
Козунова Юлія Євгенівна	Соціальний педагог Торецької ЗОШ-інтернату, медіатор, Донецька область
Лебідь Неля Костянтинівна	Завідувач відділу психологічних досліджень НДЛ культури лідерства Київського університету імені Бориса Грінченка, кандидат психологічних наук, медіатор

Левченко Катерина Борисівна	Президент ГО «Ла Страда – Україна», доктор юридичних наук, кандидат філософських наук, професор
Лунченко Надія Вікторівна	Науковий співробітник Українського науково-методичного центру практичної психології і соціальної роботи НАПН України
Макаров Володимир Адольфович	Директор Державного навчального закладу «Міжрегіональне вище професійне училище з поліграфії та інформаційних технологій», практичний психолог, м. Дніпро
Мараховська Тетяна Андріївна	Практичний психолог Житомирського міського ліцею при Житомирському державному технологічному університеті, медіатор
Матвійчук Марина Миколаївна	Викладач Черкаського національного університету імені Б. Хмельницького, кандидат педагогічних наук, медіатор
Малєєв Денис Вікторович	Завідувач Центру організаційно-методичного супроводу розвитку обдарованості Донецького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, медіатор
Мостовий Антон Володимирович	Соціальний педагог Криворізької загальноосвітньої школи I–III ступенів № 28, медіатор, Дніпропетровська область
Олексенко Світлана Олексіївна	Педагог-організатор Комишнянської ЗОШ I–III ступенів Миргородської РДА, медіатор, Полтавська область
Панок Віталій Григорович	Директор Українського науково-методичного центру практичної психології і соціальної роботи НАПН України, доктор психологічних наук, професор
Полозюк Юлія Миколаївна	Спеціаліст Центру практичної психології, медіатор, м. Костянтинівка Донецької області
Соловійова Тетяна Олександрівна	Директор Новопсковського районного центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, віце-президент ГО «Центр підтримки громади», медіатор, Луганська область
Трубаєвіна Ірина Миколаївна	Професор Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, доктор педагогічних наук
Черепаха Катерина Вікторівна	Координатор проекту ГО «Ла Страда – Україна»
Юденкова Олена Петрівна	Заступник директора з навчально-методичної роботи Державного навчального закладу «Міжрегіональне вище професійне училище з поліграфії та інформаційних технологій», кандидат педагогічних наук, м. Дніпро